

תעלומת השן הענקית

מאובן הוא שריד של יצור או צמח כלשהו שחי על-פני כדור-הארץ לפני שנים רבות מאוד. במשך אלפי שנים מצאו בני-אדם מאובנים בסלעים, במצוקים וליד אגמים. היום אנו יודעים שכמה מהמאובנים האלה, מקורם בדינוזאורים.

לפני שנים רבות, אנשים שמצאו מאובנים ענקיים לא ידעו מה הם. היו שחשבו שהעצמות הגדולות האלה הגיעו מכחות גדולות שהם ראו או שקראו עליהן, כמו היפופוטמים או פילים. אבל כמה מהעצמות שאנשים מצאו היו גדולות מכדי שיהיו שייכות אפילו להיפופוטם או לפיל הגדול ביותר. העצמות הענקיות האלו גרמו לחלק מהאנשים להאמין בענקים.

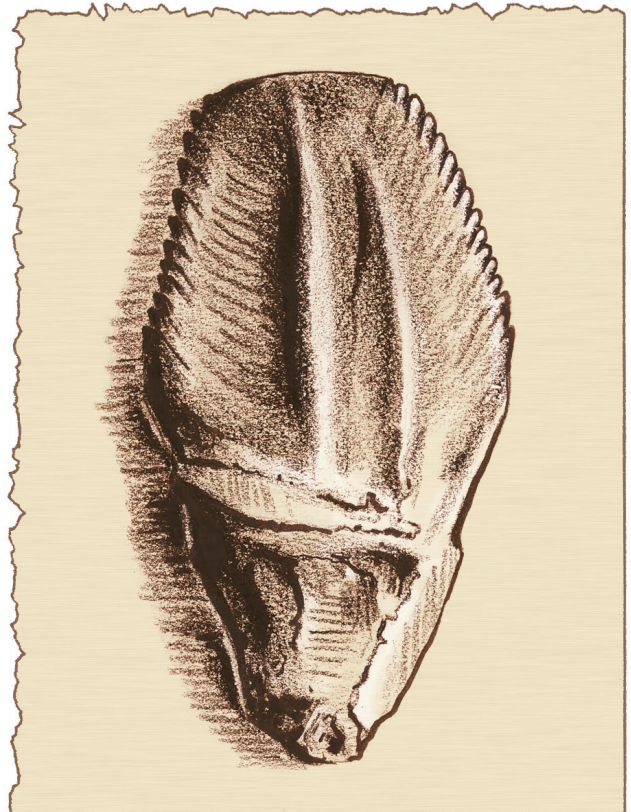
לפני מאות רבות של שנים בצרפת, היה לאיש בשם בֶּרְנַרְד פְּלִיסִי רעיון אחר. הוא היה קָדֵר מפורסם. כשהכין את כְּלִי-החֶמֶר שלו, הוא מצא הרבה מְאוּבָּנִים זְעִירִים בתוך החֶמֶר. הוא חקר את המְאוּבָּנִים וכתב שהם שְׂרִידִים של יְצוּרִים חיים. לא היה זה רעיון חדש. אבל בֶּרְנַרְד פְּלִיסִי גם כתב שִׁפְמָה מהיצורים האלה אינם חיים עוד על-פני כדור-הארץ. הם נעלמו לגמרי. הם נִכְחָדוּ.

האם בֶּרְנַרְד פְּלִיסִי זכה בִּפְרָס על התגלית שלו? לא! הכניסו אותו לבית-הסוהר בגלל רעיונותיו.

בְּחֶלוֹף השנים, חֵלַק מן האנשים נעשו פתוחים יותר לרעיונות חדשים על טִיבוֹ של העולם בעבר הרחוק.

ואז, בסביבות שנת 1820, נמצאה באנגליה שן מְאוּבָּנָת ענקית. חושבים שְׁמָרִי אֶן מְנִטֵל, אשתו של מומחה המְאוּבָּנִים גדעון מְנִטֵל, הבחינה במה שנראה כמו שן ענקית מְאֻבָּן, בְּזִמְנֵן שטיילה. מָרִי אֶן מְנִטֵל ידעה שהשן הגדולה היא מְאוּבָּן, והביאה אותה הביתה לְבַעֲלָהּ.

כשגדעון מְנִטֵל התבונן לְרֵאשׁוֹנָה בשן המְאוּבָּנָת, הוא חשב שהיא הייתה שייכת לבעל-חיים אוכל-צמחים פִּינּוֹן שהיא הייתה שטוחה והיו בה חריצים. היא הייתה שְׁחוּקָה מְלַעִיסַת מזון. היא הייתה גדולה כמעט כמו שן של פיל. אך היא לא נראתה כָּלֵל כמו שן של פיל.

רישום של השן המְאוּבָּנָת בגודל טבעי

גדעון מְנִטֵּל הבחין שפִּיסוֹת הסלע הצמודות לשן היו עתיקות מאוד. הוא ידע שזה סוג סלעים שנמצאו בהם מְאוּבָּנִים של זוחלים. האם יכול להיות שהשן הייתה שייכת לזוחל ענקי, אוכל־צמחים שלעס את מזונו? סוג של זוחל שכבר לא היה קיים על־פני כדור־הארץ?

גדעון מְנִטֵּל התפלא מאוד לְמַרְאֵה השן הגדולה. הוא לא הכיר שום זוחל שלעס את מזונו. הזוחלים בולעים את מזונם, ולכן השיניים שלהם אינן נִשְׁחָקוֹת. הייתה זו תעלומה.

גדעון מְנִטֵּל לקח את השן למוזֶאון בלונדון וְהָרָאָה אותה לְמַדְעָנִים אחרים. איש לא הסכים עם גדעון מְנִטֵּל שזו יכולה להיות שן של זוחל ענקי.

גדעון מְנִטֵּל ניסה למצוא זוחל שיש לו שן שנראית כמו השן הענקית. בְּמִשָּׁךְ זמן רב הוא לא מצא דבר. ואז יום אחד הוא פגש מְדַעֵן שֶׁחָקַר אֵיגוּאָנֹת. אֵיגוּאָנָה היא זוחל גדול, אוכל־צמחים, החי בדרום־אמריקה ובמרכזָה. היא יכולה לצמוח לאורך של יותר ממטר וחצי. הַמְדַעֵן הָרָאָה לגדעון מְנִטֵּל שן של אֵיגוּאָנָה. סוף סוף! הִנֵּה שן של זוחל חי שנראית כמו השן המסתורית. רק שהשן הַמְאוּבָּנֶת הייתה גדולה בהרבה.

אֵיגוּאָנָה

ציור בגודל טבעי של שן אֵיגוּאָנָה מהמחברת של גדעון מְנִטֵּל

עֲתָה הָאֲמִין גִּדְעוֹן מְנַטֵּל שֶׁהֶשֶׁן הַמְּאֻבָּנֶת הַיִּתֵּה שִׁיכֶת לִבְעַל־חַיִּים שֶׁנִּרְאָה כְּמוֹ אֵיגוּאָנָה. רַק שֶׁהוּא לֹא הִיָּה בָּאוּרֶךְ שֶׁל מֶטֶר וְחָצִי. גִּדְעוֹן מְנַטֵּל הָאֲמִין שֶׁהוּא הִיָּה בָּאוּרֶךְ שֶׁל שְׁלוּשִׁים מֶטֶר! הוּא קָרָא לִיצוֹר שֶׁלוֹ אֵיגוּאָנֹדוֹן, שֶׁפִּירוּשׁוֹ "שֶׁן אֵיגוּאָנָה".

לִגְדְעוֹן מְנַטֵּל לֹא הִיָּה שְׂלָד שְׁלָם שֶׁל אֵיגוּאָנֹדוֹן. אֲבֵל מֵהַעֲצָמוֹת שֶׁהוּא אֶסֶף בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים, הוּא נִיסָה לְשַׁעַר כִּיצַד הִיָּה יָכוֹל לְהִירָאוֹת. הוּא חָשַׁב שֶׁהַעֲצָמוֹת מְרֹאוֹת שֶׁהִיצוֹר הַלֵּךְ עַל אַרְבַּע רַגְלִיִּים. הוּא חָשַׁב שֶׁעֶצֶם מַחוּדַדַת הַיִּתֵּה קָרָן. הוּא צִיֵּיר אֵיגוּאָנֹדוֹן עִם קָרָן עַל אָפוֹ.

אֵיךְ גִּדְעוֹן מְנַטֵּל חָשַׁב שֶׁאֵיגוּאָנֹדוֹן נִרְאָה

שנים מאוחר יותר, נמצאו כמה שִׁלְדִים של אֵיגוּאָנודוֹן. הם היו באורך של כֶּתֶשָׁעָה מֵטְרִים בלבד. העצמות הָרָאוּ שלפִעֲמִים הוא הלך על רגליו האחוריות. ומה שגִדְעוֹן מְנִטֵל חשב, שהיא קרן על אֶפֶן, הייתה לְמַעֲשֶׂה בליטה על האגודל שלו! על־סִמֵךְ הַמְּצָאִים האלה, שינו מִדְעָנִים את דעתם בְּנוֹגֵעַ לִמְרָאָה הָאֵיגוּאָנודוֹן.

גִדְעוֹן מְנִטֵל עֲשֶׂה כִּמְהָ טְעוּיּוֹת. אבל הוא גם גילה תגלית חשובה. מאז הרעיון הראשון שלו, שהשן הַמְּאֻבָּנֶת הייתה שייכת לזוחל אוכל־צמחים, הוא בילה שנים רבות באיסוף רֵאָיוֹת וְעוֹבְדוֹת כִּי לְהוֹכִיחַ שֶׁהֲרַעְיוֹנוֹת שֶׁלוֹ נִכּוֹנִים. בעזרת ניחושים זהירים שניחש לאורך הדרך, היה גִדְעוֹן מְנִטֵל לְאַחֵד מֵהָאֲנָשִׁים הראשונים שֶׁהָרָאוּ, שבעבר חיו על־פְּנֵי כְדוּר־הָאָרֶץ זוחלים עֲנָקִיִּים. ואז הם נִכְחָדוּ.

מאות שנים קודם לָכֵן, הוֹשִׁלַךְ בְּרִנְרֵד פִּלִּיסִי לְבֵית־הַסוֹהָר מִשּׁוֹם שֶׁאִמַר כִּמְעַט אוֹתוֹ דָּבָר. אבל גִדְעוֹן מְנִטֵל הִפְךָ לִמְפּוֹרֶסִם.

הַתְּגִלָּת שֶׁלוֹ סִקְרָנָה אֶת הָאֲנָשִׁים וְהֵם בִּיקְשׁוּ לִגְלוֹת עוֹד עַל הַזוּחָלִים הָעֲנָקִיִּים האלה.

בשנת 1842, מִדְעָן בֶּשֶׁם רִיצ'רְד אֹוֶן הַחֲלִיט שֶׁהַזוּחָלִים הַנִּכְחָדִים האלה צריכים שֵׁם מְשָׁל עֲצָמָם. הוא קרא להם דִּינֹזָאֲוִרִיָּה, שֶׁפִּירוּשׁוֹ "לִטְאָה נֹרְאִית וְעֲצוּמָה". היום אֵנוּ קוֹרְאִים לָהֶם דִּינֹזָאֲוִרִים.

השאלות תעלומת השן הענקית

1. מהו מאובן?

- Ⓐ פְּנֵי השטח של סלעים ומצוקים
- Ⓑ עצמות של ענק
- Ⓒ שְׂרִידִים של יְצוּרִים שחיו מזמן
- Ⓓ שיניים של פילים

2. לפי הטקסט, מדוע בָּעָבֵר היו אנשים שהאמינו בענקים?

3. איפה מצא בְּרִנְדָּה פְּלִיסִי מאובנים?

- Ⓐ על המצוקים
- Ⓑ בתוך החֶמֶר
- Ⓒ ליד נהר
- Ⓓ על שביל

1

0

8

9

4. מה היה הרעיון החדש של בֶּרְנַרְד פִּלְיִסִי?

5. מדוע הכניסו את בֶּרְנַרְד פִּלְיִסִי לבית־הסוהר?

- Ⓐ אנשים לא היו פתוחים לרעיונות חדשים.
- Ⓑ הוא העתיק את הרעיונות שלו מגדעון מִנְטֵל.
- Ⓒ הוא השאיר מְאוּבָּנִים קטנים בְּכָל־הַחֹמֶר שלו.
- Ⓓ חקירת מְאוּבָּנִים הייתה אסורה בצרפת.

6. מי מצא את השן הַמְּאוּבָּנֶת באנגליה?

- Ⓐ בֶּרְנַרְד פִּלְיִסִי
- Ⓑ מְרִי אֶן מִנְטֵל
- Ⓒ ריצ'רד אוֹן
- Ⓓ גדעון מִנְטֵל

7. מה ידע גדעון מְנַטֵּל על זוחלים, שגרם לו להתפלא מִמְרָאָה השן המְאֻבָּנֶת?

- (א) לזוחלים לא היו שיניים.
 (ב) זוחלים נמצאו מתחת לסלעים.
 (ג) זוחלים חיו בְּעֶבֶר הרחוק.
 (ד) זוחלים בלעו את מזונם.

8. גדעון מְנַטֵּל חשב שהשן יכולה להיות שייכת לסוגים שונים של בעלי-חיים. השלימו את הטבלה כְּדִי להראות מה גרם לו לחשוב כך.

סוג חיה	מה גרם לו לחשוב כך
אוכל-צמחים	השן הייתה שטוחה וּבִעֲלָת חריצים.
יָצוֹר ענקי	
זוחל	

1
0
8
9

1
0
8
9

9. מדוע לקח גדעון מִנֶּטֶל את השן למוֹזָאוֹן?

- (א) כְּדֵי לשאול אם המֶאוּבָן שייך למוֹזָאוֹן
- (ב) כְּדֵי להוכיח שהוא מומחה לְמֶאוּבָנִים
- (ג) כְּדֵי לשמוע מה מְדַעְנִים חושבים על הרעיון שלו
- (ד) כְּדֵי להשוות את השן לשיניים אחרות במוֹזָאוֹן

10. מִדַּעַן הָרֵאָה לגדעון מִנֶּטֶל שן של אֵיגוּאָנָה. מדוע זה היה חשוב לגדעון מִנֶּטֶל?

11. במה השתמש גדעון מִנֶּטֶל כשניסה לַשְׁעֵר כיצד נראה הָאֵיגוּאָנודוֹן?

- (א) בעצמות שהוא אסף
- (ב) ברעיונות של מְדַעְנִים אחרים
- (ג) בתמונות מתוך ספרים
- (ד) בשיניים של זוחלים אחרים

12. התבוננו בשני האיורים של האיגואנודון. מה הם עוזרים לכם להבין?

13. ממצאים מאוחרים יותר הוכיחו שגדעון מנטל טעה בנוגע למראה של האיגואנודון. השלימו את הקסר במשבצות הריקות שבטבלה.

איך נראה האיגואנודון לדעתם של מדענים היום	איך נראה האיגואנודון לדעתו של גדעון מנטל
	האיגואנודון הלך על ארבע רגליים.
לאיגואנודון הייתה בליטה על האגודל שלו.	
	האיגואנודון היה באורך 30 מטר.

אילו ממצאים הראו שגדעון טעה בְּנוֹגֵעַ לַמְּרָאָה של האִיגוּאָנודוֹן?

Ⓐ שיניים מאובנות נוספות

Ⓑ סרטוטים מדעיים

Ⓒ אִיגוּאָנודוֹנים חיים

Ⓓ שְׁלָדִים שלמים

עצרו

הגעתם לסוף החלק הזה של החוברת.
אנא הפסיקו את עבודתכם.